

TWEEËRLEI VADERLAND.

T E R

INLEIDING VAN DE ZEVENDE JAARVERGADERING

DER

VRIJE UNIVERSITEIT,

DOOR

D^R. A. K U Y P E R.

KUYPER
BT
94
.K89
1887

AMSTERDAM,

J. A. WORMSER.

1887.

LIBRARY OF PRINCETON

MAY 28 2008

THEOLOGICAL SEMINARY

KUYPER BT94 .K89 1887
Kuyper, Abraham, 1837-1920.
Tweekrlei vaderland :
ter inleiding van de
zevende jaarvergadering der
Vrije Universiteit.

TWEEËRLEI VADERLAND.

15 Juni 1887 in 't „Schuttershof”

TE

MIDDELBURG.

TWEEËRLEI VADERLAND.

T E R

INLEIDING VAN DE ZEVENDE JAARVERGADERING

DER

VRIJE UNIVERSITEIT

DOOR

D^R. A. K U Y P E R.

LIBRARY OF PRINCETON

MAY 28 2008

THEOLOGICAL SEMINARY

AMSTERDAM,

J. A. WORMSER.

1887.

Onze hulpe sta in den Name des Heeren, die den hemel en de aarde gemaakt heeft. Amen.

M. H.

Niet in de Bediening des Woords, maar als inleider van onze zevende Jaarvergadering voor u opgetreden, zie ik mij noch tot de uitlegging, noch tot de toepassing van een stuk der H. Schriftuur in dezen oogenblik geroepen. Vergunt gij mij echter, ook zoo, aan een zinsnede uit dat Woord de bezieling voor mijn toespraak te ontleenen, en herleest met mij, wat de H. Apostel aan de Hebreëen schreef, toen hij in het elfde hoofdstuk zijn heldendicht van de Wolke der getuigen zong, en van Noach én Abraham én Isäac én Jacob verhaalde, hoe deze heilige Patriarchen, *niet* in hun aardsche Vaderland, en veelmin in de Wereld, zijn opgegaan; maar als Pelgrims naar een *beter* Vaderland hun hope hadden gesteld op hun God.

We lezen in dat boeiende stuk van af vs. 7 aldus :

Door het geloove heeft Noach door Godtlijke aensprake vermaent zijde van de dingen die noch niet gesien en wierden, ende bevreest geworden zijnde, de Areke toebereyt tot sijns huysgesins behoudnisse: door welcke Areke hij de werelt heeft veroordeelt, ende is geworden een erfgenaem der rechtveerdigheyt die na den geloove is.

Door het geloove is Abraham geroepen zijnde, gehoorsaem geweest om uyt te gaen na de plaetse die hij tot een erfdeel ontfangen soude: ende hij is uytgegaen niet wetende waer hij komen soude.

Door het geloove is hij een inwoonder geweest in 't lant der belofte, als in een vreemt lant, ende heeft in tabernakelen gewoont met Isaäc ende Jacob, die mede-erfgenamen waren derselver belofte. Want hij verwachtde de stadt die fondamenten heeft, welker konstenaer ende bouwmeester Godt is.

Door het geloove heeft oock Sara selve kracht ontfangen om zaet te geven, ende boven den tijt hares ouderdoms heeft zij gebaert: overmits sij hem getrouw heeft geacht, die het beloofd hadde. Daerom zijn oock van éénen, ende dat enen verstorvenen, soo vele in menichte geboren als de sterren des hemels, ende als het zant dat aen den oever der zee is, 't welck ontallijk is.

Dese alle zijn in 't geloove gestorven, de beloften niet verkregen hebbende, maer hebben deselve van verre gesien, ende geloofd, ende omhelst, ende hebben beleden dat sij gasten ende vreemdelingen op der aerden waren. Want die sulcke dingen seggen, betoonen klaerlijk dat sy een vaderlant soecken. Ende indien sy dies vaderlants gedacht hadden van 't welck sy uytgegaen waren, sy souden tijt gehadt hebben om weder te keeren. Maer nu zijn sy begeerigh na een beter, dat is, na het hemelsche. Daerom en schaemt hem Godt harer niet, om haren Godt genaemt te worden: want Hij hadde haer een stadt bereyt.

En nu, neemt oock zelven M. H. eer ik tot mijne rede kom, in den toon der Patriarchen, het Pelgrimslied van Gods heiligen op de lippen, en heft aan van Psalm 89 het 7^e en 8^e vers:

Hoe zalig is het volk, dat naar uw klanken hoort!

Zij wandlen, Heer! in 't licht van 't godlijk aanschijn voort.

Zij zullen in uw' naam zich al den dag verblijden.

Uw goedheid straalt hun toe, uw macht schraagt hen in 't lijden,

Uw onbezweken trouw zal nooit hunn' val gedoogen,

Maar uw gerechtigheid hen naar uw woord verhoogen.

Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne kracht,

Uw vrije gunst alleen wordt d' eere toegebracht!

Wij steken 't hoofd omhoog, en zullen d' eerkroon dragen

Door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen;

Want God is ons ten schild in 't strijdperk van dit leven

En onze Koning is van Israels God gegeven.

M. H.

Gelijk er geen bloem geurt, of die bloem is van een eigen soort, 't zij dan roos of madelief of lelie; en er geen keur-gesteente fonkelt, dat niet een bijzonderen naam voert, 't zij van diamant, robijn of jaspis, — zoo ook leeft er geen kind des menschen voor de zon, of die mensch behoort tot een eigen land en eigen volk, hij zij dan Rus, Spanjool of Belg, of wat andere natie ge noemen woudt. En niet anders staat het ook met ons. Ook wij zijn niet slechts menschen, maar of Zeeuw of Fries of Hollander, en saam *Nederlanders*; en als Nederlanders dragen we saam ons vaderland op het hart, en danken onzen God, dat ons de liefde voor onzen geboortegrond met het leven zelf inkleeft; en we minnen Oranje; en we groeien in onze Landshistorie; en geen slag zou ons nationaal besef geduchter verpletteren, dan zoo ons volksbestaan vernietigd werd en Neêrland uit de rei van Europa's vrije staten verdween.

En toch, gelijk we hier in *den Schuttershof* in den naam des Heeren saâm mogen zijn, wenkt ons een nóg *hooger* eere, om namelijk zonen niet slechts van Nederland, maar ook kinderen des Koninkrijks te wezen, en geteld te worden niet slechts met het *volk van Nederland*, maar ook gerekend te worden tot het *volk van God*.

Zoo hebben we tweeërlei *vaderland* en leven als tweeërlei *volk* onder tweeërlei *Koning*.

Ons vaderland *hier beneden*, dat aan de baren ontwoerd, met het martelaarsbloed gedrenkt, en door wonderen van Gods hand groot is gemaakt. Maar ook ons vaderland *daarboven*, dat Christus door den arbeid zijner ziele voor ons verwon, dat door het bloed des Lams voor ons geheiligd wierd, en dat de Heere ons door wonderen der genade heeft beschikt.

Ons nationale volk aan deze westerstranden, met zijn schoone taal en roemrijk verleden en schatrijke bezittingen, en meer nog met zijn hoogernstige roeping. Maar ook *ons geestelijk volk*, dat deels reeds door het voorhangsel inging, en voorts aan alle oorden van den aardbol verspreid is; een geroepen, een heilig, een verkregen volk, om te verkondigen de deugden van zijn God.

Een *princelĳk Oranĳehuis* in onze residentiestad, en daar op den troon de ons van God bestelde Koning, en naast hem zijn vorstelijk kind, waaraan Neêrlands hope hangt. Maar ook *het Huis Davids* in het Jeruzalem daarboven, en dáár aan Gods rechterhand onze eeuwige Koning, dien eens alle tong belijden moet en voor wien eens aller knie zich buigt.

Ja, om tot den wortel der zaak te komen, hier beneden een ons van God geschonken *aardsche vader*, uit wiens bloed ons eigen bloed ontsprong, 't zij wij ons nog verlustigen mogen in zijn aanschijn, of dat we hem reeds uitdroegen naar de rustplaats der dooden. Maar ook daarboven *onze Vader in de hemelen*, die eeuwig onze Vader blijven zal. Hier beneden een plek waar onze wieg eens stond, *na onze eerste geboorte*; maar ook daarboven de raad des welbehagens, waaruit *onze tweede geboorte* ontsproot. Hier beneden eene *erfenisse*, die ons, gering of aanzienlijk, in den schoot valt, als we onzen vader missen moeten; maar ook daarboven *een erfenisse eeuwig in de hemelen*, die ons dien beteren Vader nader zal brengen. En wilt ge, hier *ons eigen thuis*, waarin we saam wonen met onze lieven en dierbaren; maar ook daarboven in de stad, die fundamenten heeft, *het Vaderhuis* met zijn vele woningen, waarin ook

u plaatse van den Heere moge bereid zijn, en waarin eens eeuwiglijk de gemeenschap der heiligen bloeit.

En nu, M. H. wat last, wat kruis zou ons niet van het hart en van de schouders glijden, bijaldien de roeping van dat tweeërlei Vaderland, onder dat tweeërlei Volk, en voor dien tweeërlei Koning nimmer in botsing kwam en nooit met elkaar streed. Dán ware het Paradijs op aarde terug; want gelijk God ons eens schiep, en alle ding rondom ons schiep, *was* het alzoo. In het Paradijs *was* aarde en hemel één; en juist daarom *moesten* we terstond uit dat Paradijs; en moest een Cherub Gods ons den terugkeer verhinderen, zoodra we de scheur der hel door ons hart hadden getogen, en door ónzen afval dat tweeërlei vaderland uiteen hadden gerukt. Zoodat ons niet bij geval, maar door Gods rechtvaardig oordeel overkomen is, die brandende gedeeldheid van hart; die snijdende tweespalt des levens; dat nu herwaarts dan derwaarts getrokken worden; dat woelen van Satan in ons, om voor het vaderland op aarde ons vaderland daarboven te vergeten; of ook, zondig als we zelfs in ons godvruchtig bedoelen zijn, die spanning der overgeestelijkheid, die, dweepziek hier reeds van een hooger vaderland droomend, afwijst, kleinacht en verwaarloost den plicht dien het aardse vaderland van ons eischt.

En overmits nu ook de stichting onzer Vrije Universiteit uit geen andere dan *deze* tweespalt voortkwam; en ze in niet anders dan in *deze* worsteling haar recht en reden van bestaan vindt; en de regel, waarnaar ze geleid moet, aan geen andere dan aan *deze* tegenstelling mag ontleend worden, — zoo scheen het mij niet te onpas, ter inleiding op onze zevende jaarvergadering u op dat *tweeërlei Vaderland* te wijzen, als *beide* ons door Gods genade geschonken;
 door *onze schuld* in botsing gebracht;
 en ook bij die botsing *alleen naar den Woorde Gods* te waardeeren.

I.

Het *hemelsche* vaderland uit enkel genade ons toekomend, o, met dát te zeggen, geef ik slechts een echo op de inspraak uwer eigen ziel, M. H.! Maar dat óók het bezit van ons *aardsche* vaderland een geschenk van loutere genade zou zijn, bevreemdt u dát soms? Maar weet en belijdt ge dan niet, dat er ook is een *gemeene* genade? Een genade, die geheel buiten den wortel van het genadeverbond ligt en haar wonderen werkt in ons *natuurlijk* en *burgerlijk* leven? Of wat waant ge dan, dat als God ons zondig hart *niet* intoomde, *geen* lichtstraal in onze duisternis wierp, en ons *niet* te hulpe schoot met ophoudende ontferming, dat er dan nog eenige trouw en eenige rechtchapeheid, nog eenige eerbaarheid en toewijding, noch eenige kunst of wetenschap, nog eenige menschelijke ordening of rechtsbesef op aarde zou zijn? Neen, zeg ik u, maar als God de Heere ons los- en aan onszelf overliet, zou alle eerbaarheid in dierlijkheid, alle orde in den chaos, alle menschelijkheid in één walm der helle ondergaan. En dat er nog een menschelijke samenleving, dat er nog een burgermaatschappij, dat er nog een natuurlijk opbloeien onder de volkeren mogelijk is, dat dankt ge *niet* aan uw natuur, die *geheel* verdierf, noch ook aan uw beter heimwee, dat machteloos weg zou sterven, maar uitsluitend en eeniglijk aan *die gemeene genade*, waardoor het God belieft heeft, 's menschen afglijden naar de diepte te stuiten voor een tijd.

Tot deze „gemeene genade” nu behoort ook de deeling der volken, en daarmee de instelling *van het vaderland*.

Gij wildet dat van nature niet, en bij Babylon was het nit *uw* zondig menschenhart, dat de kreet van duizend lippen opging: „Laat ons één stad en één toren bouwen, welks opperste in den hemel zij, opdat er *geen* deeling van volk en volk ontsta, maar allen saâm *wereld*burgers mogen zijn!” En toen was het de Heere, die in zijn toorn tusschenbeide

trad, en de stemme zijns donders van den hemel gaf, en riep: „Niet alzoo, maar gedeeld, gesplitst in natiën en in volken zult ge dolen!” en zoo spleet Hij die ééne spraak in een veelheid van talen. Het wás in zijn toorn, maar in dien toorn was zijn ontferming; en aldus ontsproot in het puin van Babylons neergeworpen toren de kiem van alle, en ook van onze nationaliteit.

Door deze daad Gods was de vloek der eenvormigheid gebroken, en ons gezouken geslacht begiftigd met al dien schat van zedelijke krachten, die in edeler geestdrift voor het vaderland, in heldenmoed om den overweldiger te weerstaan, in de onderlinge verknochtheid van den landzaat, in een saam doorleefde historie en in een eindelooze verscheidenheid van roeping, in het hart dier volkeren wierd uitgestort. Al 's Heeren doen is majesteit, en ook hier is de rijkdom van geestelijke aanwinsten onberekenbaar, die uit dit ééne deelen der volkeren ons toekwam. Zich van dien oorsprong bewust, heeft elk volk dan ook de vaderlandsliefde steeds onder de *heilige* dingen geraangschikt, is landverraad steeds als *helsche* gruwel gebrandmerkt, en is te leven, ja, te sterven voor het van God ons geschonken vaderland, in alle eeuw en onder alle hemelstreek, steeds de eere geweest die den man wenkte, en die, als het moest, de Kenau Hasselaars met ons hebben gedeeld.

Neen, dat vuur, dat ook in uw borst voor volk en vaderland gloeit, is niet opgegloord uit de smeulende assche uwer verdorven natuur, maar in die gebroken natuur door God *uit genade* ontstoken. Ze is zijn goddelijke inspiratie in het hart der natiën. Een Godsgeschenk aan ons verloren geslacht!

Ja, zoo verre is het er vandaan, dat ons hart *uit zichzelf* zoo kostelijke bezieling zou doen opgloren, dat veeleer de mensch in zijn verblindheid die genadegifte poogde *te verderven*, en, zoo nieuwe genade het niet verhoed had, reeds voor lang alle geestdrift voor het vaderland in het menschenhart zou hebben uitgebluscht.

Of wat zijn de wereldrijken, die Daniël in de dierengestalten

van den leeuw, den beer, het luipaard en het gruwzame monster uit de diepte zag opkomen anders, dan gewelddadige verstoringsen van het leven der vrije natiën en één heerschzuchtig pogen om toch weer te beproeven wat eens bij Babylon was mislukt. Hetgeen een Cyrus, een Alexander, een Caesar, een Napoleon aanporde, wat was het in zijn diepsten grond anders dan Satans zucht, om op het graf der natiën en op het puin van aller volkeren vaderland, toch weer het rijk zonder hart, het rijk van geweld, het rijk van een niet meer *menschetijke*, en daarom in het *dierenbeeld* opkomende, heerschappij te grondvesten?

En waant niet, dat alleen deze wereldbedwingers ons het heilig vaderland ontrooven wilden. Of klonk ook u niet wel de woeste zang der Fransche revolutie in de ooren, die den *wereldburger* boven den *vaderlander* verhief; in klanken van holle menschenmin alle vaderlandsliefde smoren wilde; en de gouden eeuw gekomen achtte, zoo maar de grenzen der natiën op-hielden te bestaan? En wat thans weer de Communist beoogt, en de Nihilist, en de Sociaal-Democraat, en wie er meer, op Anarchie belust, onder de „Roode muts met den dolk” als veldteeken saamschuilt, wat is het anders dan om in één internationaal mengelmoes alle nationaliteit te doen versmelten? Al te gader onheilge strevingen, waarvan het giftig zaad in den bodem van elk zondig hart schuilt, en waarvan ge het heilloos ontkiemen vaak reeds bij onze jongelingschap van beteren stand bespeurt, als ge hen cynisch en laaghartig met het vaderland den spot hoort drijven, het beluistert hoe in hun darterl gezelschap brooddronken overmoed alle warmer uiting van vaderlandsche geestdrift belacht.

Zoo blijkt dan wel, dat het niet alleen God Almachtig was die ons *het vaderland* schonk, maar ook de Geest des Heeren, die ons *de liefde* voor het vaderland in onze borst ontstak, én brandende hield. Reden waarom reeds de meer menschetijke onder de Heidenen den dienst van het vaderland onveranderlijk met de dienst der afgoden saamstrengelden, en er naar het eenparig getuigenis der Historie nooit edeler toewijding voor het lieve vaderland

geblonken heeft, dan waar godsvrucht zich met de vaderlands-liefde mengde, en een Gustaaf Adolf met zijn biddende Zweden of een Prince van Oranje met zijn dappere Geuzen voor Huis en voor Altaren streed.

En toeh, wat schat van menschenadel God de Heere ons ook in ons aardse vaderland schonk, er was in zijn hand een nog *meerdere* genade. Nog een *beter* vaderland had Hij ons toebereid. Onze vaderlandsehe samenleving hier beneden, zelfs op het schoonst genomen en in haar glansrijkst tijdperk, is toeh altoos op verre na nog het Paradijs niet; en toeh *meer* dan een Paradijs had God voor ons bestemd in onze schepping. Straks sterven we en ontvangt de vaderlandsehe erve ons lijk in haar schoot en wordt ons stof vermengd met haar bodem; maar dan *zijn wij* er nog, en gaan door de poorte der eeuwigheid, en blijven, waar *dit* vaderland ons ontvalt, nogmaals met het diepe hart om een ander vaderland roepen. En dan gaat het achter die poorte der eeuwigheid onverbid-delijk en onherroepelijk langs twee wegen uiteen, al naar gelang ge in uw sterven God of Satan als *vader* uws geestes in uw ziele bezat. Zijn er dan van wie de Christus zegt: „Gij zijt uit den Vader den Duivel en wilt de begeerte uws Vaders doen!” helaas, die vervallen dan ook aan het rijk van hún onheiligen Vader, en ervaren in eeuwigen weedom des harten dat deze hún Vader een vader zonder hart, een vader zonder Vaderhuis is, en die voor alle erfenis hun een eeuwige beroving, in steê van een Vaderland hun een verafschuwing in de donkerheid des verderfs had bereid. Maar ook, zoo er zijn in wie door wondere ontferming het „Abbah, lieve Vader!” voor onzen God nog in den jongsten snik van de lippen gleed, die vinden een Vader zoo rijk, als ze in den besten vader op aarde nooit gekend en nooit gegist hadden; en bij dien Vader een erfenis van stoorelooze zaligheid; een Vaderhuis, waarin ze eeuwig jubelen zullen; en in en om het nieuw Jeruzalem

een hemelsch Vaderland, waarbij al de glorie en al de heiligheid van hun aardse Vaderland verbleekt. In dát Vaderland blinkt niet meer de *gemeene* maar de *bijzondere* genade. Het zijn de heerlijkheden van het Genadeverbond, die het sieraad van dit „geducht Paleis” van onzen God uitmaken. Daar waar de Troon is en het reukaltaar van de gebeden der heiligen; waar de Serafijnen met hun vleugelen den troonhemel spreiden, en de Cherubs de stennene geven hunner kracht; waar het Lam is dat geslacht wierd; en waar de martelaren zijn, die hun kleederen in het bloed van dat Lam gewasschen hebben; en waar eens de schare, die niemand tellen kan, een schare uit alle natiën en volken en tongen, het *Halleluja* ruischen doet op hemelsche accoorden voor Hem, die is en die was en die zal komen.

In dat betere Vaderland gaan dan de volmaakt rechtvaardigen eerst *enkel naar de ziel* binnen, maar straks, na den oordeelsdag, *ook naar het lichaam*, dat dan verheerlijkt zal zijn. Daar zullen dan de kiemen ontluiken en opbloeien, die hier reeds in het hart van Gods kinderen verscholen lagen, maar hier in dezen killen dampkring niet konden uitkomen. Daar wordt hun dan gereikt de palmtak om te wuiven, het diadeem dat ze op het voorhoofd dragen, de gouden cymbel waarop ze jubileeren mogen. En dan is er niemand meer die weent; en ieder lacht van heilige vreugde; en aller ziel zal eeuwiglijk verzadigd worden in de kennisse onzes Gods.

Zoo zullen dan Gods kinderen *meer* dan het Paradijs ontvangen, want alle deeling en gedeeldheid der volken houdt in dat betere Vaderland op. Wat vóór den zondvloed was, en wat de zondaars met Babylons torenbouw beoogden, en nu nog het Kosmopolitisme en de Internationale, met hun valsch gekozen ideaal, najagen, het zal dáár worden verwezenlijkt. Want daar zullen „*alle koninkrijken des Heeren zijn geworden*”; zal één Vaderland aan allen gemeen wezen; en het profetisch gezicht van het Pinksterfeest, dat Parthers en Elamieten, dat Kretensen en Arabieren, uit éénzelfden mond den lof des Eeuwigen

zullen opvangen, het zal dáár blijvende werkelijkheid zijn.

En zal het aardse Vaderland dan uit hebben M. H., toch zal het daarom niet eenvoudig als doellooze levensvorm zijn voorbijgegaan; maar gelijk alle ding op aarde, zoo zal ook de ordinantie van het aardse Vaderland dan blijken *den Raad Gods* gediend te hebben. Want als de Engelen Gods eens de volle garven saamlezen, zullen ze in de schuren des hemels óók indragen de vrucht van de trouw, van den heldenmoed, van de toewijding, kortom van alle *sociale* voortreffelijkheid; óók van de lijdzaamheid der zachtmoedige heiligen, waarin God de Heere, meest door de instelling van het *aardse* Vaderland, zijn kinderen voor een *beter* Vaderland onderwees.

II.

Zoo bleek ons dan M. H. hoe én het aardse én het hemelsche Vaderland een genadegifte onzes Gods is; het ééne op het andere aangelegd: het *aardse*, naar luid het zoo warme artikel 36 onzer schoone Geloofsbelijdenis, geroepen om de glorie van het *hemelsche* te dienen; en *beide* bestemd, om eere te geven aan God den Vader, den Almachtige, die én deze aarde én dien hemel alleen om Zichzelfswil tot aanzijn riep.

Maar helaas, en hiermeê kom ik tot het tweede deel mijner rede, die schoone orde hebben wij door ónze zonde verstoord. Door ónze schuld is het aardse Vaderland, in steê van op het hemelsche gericht te zijn, er gedurig tegenover komen staan en, naar den regel van het *optimi corruptio pessima*, (d. w. z. dat het heilige, zoo het zijn roeping verzaakt, omslaat in te dieper zonde) heeft menschelijke moedwil uit het kostelijk erts van ons *aardse* Vaderland keer op keer wapens gesmeed om tegen het *hemelsche* te strijden; ja, kon het, zijn heugenis zelfs in de gedachte der volkeren te vernietigen.

De overgang hiertoe ligt in het door de H. Schrift zoo gewraakte woord van „*Wereld*”. Niet het Vaderland met zijn in-

deeling en verbijzondering der natiën, maar wel „*de geheele wereld*”, d. i. de wereld als één geheel genomen „*ligt in het Booze*” (1 Joh. V : 19). Satan wil niet Overste van óns vaderland of een ander vaderland, maar „Overste der *wereld*” zijn, en hield ook aan den Zone Gods den lokprij niet van het ééne koninkrijk in Israël, maar van *alle* koninkrijken der wereld voor. De „Wereld” als één macht tegen God te stellen is juist het bij Babylon's torenbouw mislukte opzet. Daarom is de „Wereld”, als zoodanig tegen God overstaande; met háár geest, háár bedoelen tegen God ingaande; en kan het niet anders, of wie „een *vriend der wereld* wil zijn, moet een *vijand Gods* gesteld worden” (Jac. 4 : 4). Wie naar de eeuw dezer *wereld*, d. i. naar *heer* levensrichting, wandelt. (Ef. 2 : 2) bluscht stelselmatig zijn hooger leven uit; en wie zijn „deel” (of erfdeel) in deze *wereld* bezit, verbeurt zijn erfenisse bij onzen God. Er is voor u als in zonden ontvangen en geboren mensch tweeërlei beginsel, tweeërlei aanvang mogelijk. Uw *eerste* beginsel trokt ge uit de wereld, en een *tweede* beginsel moet ge uit den H. Geest trekken. En daarom wie dit „zijn eerste beginsel”, d. w. z. *de eerste beginselen dezer wereld*, niet afsterft, maar er uit blijft leven, die kan het Koninkrijk van God zelfs niet zien (Gal. 4 : 3. Col. 2 : 8, 20). Want „al wat uit de wereld is en die wereld zelve met hare begeerlijkheid, d. i. met haar streven, haar bedoelen en haar valsche ideaal, gaat eens onherroepelijk voorbij, en alleen wie naar den wil van God groeit, blijft in der eenwigheid!” (1 Joh. 2 : 15, 16).

Toen daarom de onzichtbare aanvang van het *betere* vaderland in dit aardsehe vaderland wierd ingedragen, en niet met uitwendig gelaat kwam, maar zich binnen in den mensch zijn zetel koos, toen riep de Boetgezant des Heeren : „*Bekeert u, want het Koninkrijk der hemelen is nabij gekomen*”, en stond dit Koninkrijk *der hemelen* niet tegen het Koninkrijk in Israël (dat is tegen het aardsehe *Vaderland*) maar wel tegen de „*Wereld*,” d. i. tegen het rijk van Satan principiëel over. Het beginsel van dat betere Koninkrijk sloot niet

den wortel van de Vaderlandsche instelling, maar de beginselen *der Wereld* uit. Voor Pilatus' rechterstoel is het betuigd: „Mijn Koninkrijk is *niet* van deze *Wereld*.” En toen aan het kruis van Golgotha de Koning van het Godsrijk stierf, stond er niet „*Keizer van geheel de wereld*,” gelijk Caesar zich noemde, maar „*Koning der Joden*” in goddelijk-nationalen zin gegrift op het schandbord. Doel van het verlossingswerk is dan ook niet, om ons uit ons *Vaderland*, maar om ons „uit deze tegenwoordige booze *Wereld* te trekken naar den wil van God” (Gal. 1 : 4). Wie Jezus volgen, hebben in de kern van hun hart niet met hun *Vaderland*, maar met die *Wereld* gebroken. Haar als „*Wereld*” weer lief te krijgen is afval van den Zoon van God (2 Tim. 4 : 10). „Gelijkvormigheid met die *Wereld*” is voor wie een *beter* Vaderland kent, verspeling van zijn toekomst (Rom. 12 : 2). En de bede in het Hoogepriesterlijk gebed is voor al Gods geroepen: „Vader! De *wereld* heeft ze gehaat, omdat ze van de *wereld* niet zijn, gelijk ik van de *wereld* niet ben, en daarom ik bid u, niet dat Gij ze uit de *wereld* wegneemt, maar dat Gij ze bewaart van den Booze!” Joh XVII.

Niet het aardse Vaderland, maar *de Wereld*, háár beginsel, háár geest, háár streven staat dus rechtstreeks en lijnrecht tegen het Koninkrijk der hemelen, en daarmee tegen het betere Vaderland over; en al de zonde van ons boos hart op dit punt ligt nu daarin, dat wij in schuldige vermetelheid ons Vaderland van zijn band aan den hemel losmaken en met die *Wereld* vereenzelvigen. Ons aardse Vaderland is van God ingesteld, niet om den ongoddelijken geest der *Wereld te sterken*, maar omgekeerd om een bolwerk *tegen* die *Wereld* op te werpen en aan de zake des Heeren dienstbaar te zijn. Maar ons wereldsch hart en boos bedoelen heeft ook deze ordinantie onzes Gods gedurig omgekeerd, en schier op elke bladzij der Historie vindt ge het smadelijk verhaal, hoe het aardse Vaderland in den stroom der *Wereld* meê afdreef en als instrument dier *Wereld* de heerschappij van Christus weerstond.

Vergelijk, om dit klaarder in te zien, den dienst waartoe God het zichtbare Vaderland riep met den dienst, dien Hij van uw eigen zichtbare gestalte, d. i. van uw *lichaam*, vergt. Een engel, die valt, *mist* dat lichaam en is dies onherroepelijk weg. Een gevallen engel slaat, lichaamloos als hij is, terstond om in een duivel. Maar aan Adam, toen hij uit het Paradijs verdreven werd, liet God *het lichaam*, en op dat lichaam lei Hij de roeping van het „zweet des aanschijns” en de „smarte van het kinderenbaren”, en verbond er de plage aan van dorst en van honger, van alle nood en pestilentie. Zoo werd het lichaam en werden de leden des lichaams van God bestemd, om wapenen en instrumenten te zijn van gerechtigheid tot gerechtigheid. En wel verre dat de zetel der zonde in dat *lichaam* zou te zoeken zijn, ontspringt de vuile bronwel, ook onzer lichamelijke zonde, niet in dat lichaam, maar in onzen geest. Ja, zoo weinig is uw lichaam, *als lichaam*, ten verderve bestemd, dat veeleer ook uw lichaam in den hemel wordt gewacht, waar Immanuel het eens in gelijkvormigheid aan zijn verheerlijkt lichaam zal doen schitteren. Doch zie, gelijk niet in het *Vaderland*, maar in de *Wereld* de boosheid schuilt, zoo loert ook voor u het doodelijk gevaar niet in het *lichaam*, maar in het van God gevloekte *Vleesch*, d. i. in de onheilige macht, die, ziel en lichaam *beide* verdervend, geheel uw persoon afsnijdt van uw hemelsche roeping en u vervreemdt van uw God. „Dit weet ik,” klaagt de H. Apostel, „dat in mij, dit is in mijn *vleesch* geen goed woont,” (Rom. 7 : 18). En sterker nog betuigt hij: „het bedenken, niet van het *lichaam*, neen maar des *vleesch* is de dood” (Rom. 8 : 6). Juist met het instrument uws *lichaams*, moet daarom het *vleesch* gekruist en bestreden al zijn begeerlijkheid, en niet in de kloostercel, waar het lichaam roest en buiten dienst wordt gesteld, maar meest juist bij den ploeg en bij de schaaftbank, waar het lichaam zijn krachten ontplooit, is het best de prikkel des vleesches verwonnen. *Met* het lichaam *tegen* het vleesch

is alzoo Gods heilige ordinantie, waaruit al de zegen van den arbeid en al de glorie der zelfbeheersching en al het mysterie des lijdens voorkomt. Maar wat hebben wij, zondaren als we zijn, nu gedaan? Wat anders dan dat ons boos hart dien van God geschonken zegen in een vloek heeft verkeerd, door Vleesch en Lichaam te vereenzelvigen?

En even dienzelfden roof is het nu, waarmee de zonde in ons zich ter wille van de Wereld aan het Vaderland bezondigt. Gelijk het *Lichaam* wapen tegen het *Vleesch* en in den dienst des Heeren moet zijn, zoo ook moet het *Vaderland* wapen tegen de *Wereld* in den dienst onzes Gods wezen. Maar ook, gelijk het lichaam stelselmatig misbruikt kan worden, om het Vleesch tegen den Geest te stellen, zoo ook misbruikte menschenlijke boosheid eeuw in eeuw uit de *Vaderlandsche* instelling, om den geest der *Wereld* te doen triomfeeren over de zake onzes Gods. Het sterkst kwam dit uit, toen Israels nationale leidlieden van den Koning zelven van dat betere Vaderland riepen: „Wij hebben, o machtige Landvoogd, een vaderlandsche wet en naar die wet moet hij sterven!” Maar ook ná Golgotha is dit misbruik van de *vaderlandsche* macht, om het rijk der *wereld* over het rijk *Gods* te doen zegevieren, in stroomen van het kostelijkst bloed geteekend, toen een Stephanus onder den steenworp bezweek; de leeuwen in het worstelperk een Ignatius verslonden; een Blandina als aan stukken gereten; en een Laurentius, in naam der *Vaderlandsche* wet, op het gloeiend rooster geblakerd werd. En zoo dikwijls als, ook ná deze eerstelingen, de voller schoven van Christus' martelaren wierden ingezameld, en Savoye's vorst tegen de Waldenzen, Franrijk's koning tegen den Hugenoot, of de Alva's en Vargassen tegen onzen eigen landzaat woedden, is het altoos weer in naam van het *Vaderlandsche* belang geweest, dat men „de arme schapen Christi,” gelijk onze vaders ze noemden, bij de keel greep en heeft vermoord.

Doch ook waar dit uiterste gemeden werd, bleef de zonde, die ik brandmerk, niet uit. In de *Vaderlandsche* instelling ligt

begrepen de instelling der Regeering en de macht der Wet en het oordeel van den Rechterstoel, en de schat van Cijns en Tribuut, en de spankracht der Maatschappij, en de overmacht der Publieke Opinie, en de invloed der Kunst, en de vormende kracht der School, en de heerschappij der Wetenschap; — en nu, ook bij elk dezer kostelijke gaven uws Gods komt ge voor de keuze te staan, om ze óf bij de gratie Gods, door *eed* van trouw aan Hem gebonden, tot *zijn* eer te laten bloeien, óf wel om ze, met bagatelliseering van die goddelijke gratie, en van dien eed los, als machten *tegen* Hem te stellen.

Dit kan openlijk, kan driest, kan vermetelweg geschieden, en zoo wilde de Commune te Parijs het, zoo wil het in Rusland de Nihilist. Maar er is voor dit kwaad ook een bedekter vorm, als men de klanken nog bijhoudt, en den schijn zelfs van het vrome niet versmaadt, en vooral den Christennaam nog op zijn schild graveert, maar inmiddels achter dat schild de *Staatsmacht* als het hoogste en heiligste verheerlijkt en weigert hooger maatstaf te eerbiedigen dan de eisch van het *Algemeen Belang*. O, waarom niet? dan kan u als privaatspersoon óók nog de illusie van een hemel hiernamaals worden gelaten; u, mits binnenskamers, de liefhebberij der dweepzieken gegund blijven; maar noch met Gods Woord, noch met Zijn eere, noch met uw *beter* Vaderland wordt dan door *den Staat* meer gerekend; en slechts als factor in uw volksontwikkeling, of naar Locke's woord, „ter uitwinning van te dure rijkspolitie” doet uw Godsvrucht vooral in lijdelyken zin dan bij het lagere gemeen nog dienst.

Geheel de Vaderlandsche instelling op aarde weigert dan zich aan het *betere* Vaderland daarboven dienstbaar te stellen. Ze weigert uit dat betere Vaderland haar inspiratiën in te drinken. Geen vuurkolom des nachts, noch wolkkolom des daags zweeft dan meer boven haar tente. Ze sluit zich dan op en af in zichzelf; wil zichzelf genoegzaam zijn; en, alle hoogere macht boven zich in meer dan naam afwijzend, stelt ze zichzelf tot hoogste Macht en tot hoogsten Maatstaf,

— zoo het moet, zelfs *over de consciëntiën* der menschen.

Staatsvergoding, *apothecose* van den Staat, heeft men dit stelsel genoemd; en toen de Keizer van Rome zichzelven den titel van *Divus* nam, dat is: zichzelven voor God uitgaf, en er voor het beeld des Keizers een altaar rookte, en alle landzaat gelast wierd, om op dat altaar den Keizer *goddelijke* eer toe te brengen, toen zijn het de Symphorosa's en Saphyra's geweest, zwakke discipelinnen des Heeren, die in heur martelingsatiën en tot den prijs heurs levens, voor het *betere* Vaderland tegen deze geweldhebbers van het *aardsche* Vaderland hebben gepleit. En waar ook nu weer de vermetelheid veld wint, om aan het *inzicht* van den Staat heel ons menschelijk bestaan te onderwerpen; aan de *opleiding* van den Staat heel onze menschelijke ontwikkeling in handen te spelen; en aan het *belang* van den Staat alle menschelijke zelfstandigheid ten offer te brengen, — dreigt ook thans onder *wijsgeerige*, gelijk eens te Rome onder *superstitieuse* vormen, weer diezelfde verheerlijking van het Staatsalvermogen op te komen, die de Vaderlandsche instelling van haar roeping voor hooger afsnijdt, en den landzaat, zoo hij anders God nog vreest, slag op slag voor de pijnlijke keuze plaatst, wát Wet en wát Koning, die van het betere Vaderland, dat *boven* is, of van het Vaderland, dat hij *op aarde* mint, door hem als Staatsburger moet gehoorzaamd.

In drie groepen ziet ge dan bij die keuze de zonen van hetzelfde vaderland uiteenscheiden. Linksuitwijkend de mannen die, aan het geloof der Vaders onzonken, in de Rede of in het Naturalisme of in het wilde Ideaal steun zoeken, en, aan Frankrijk's revolutie al hun bezieling ontleenend, de oude Heidensche Staatsidé in modernen vorm herleven doen; Keizer Augustus tegen het heilig Kind van Bethlehem! Pilatus op den Rechterstoel tegenover den Gezalfde des Heeren!; om, wat niet zwicht voor den *Staatswil*, te breken door *Staatsmacht*. Voor al

deze nu is er geen *beter* en geen *hooger* Vaderland meer! De Staat wierd hun het één en al!

Maar ook ziet ge dan bijeenschuilen een stille broederschap van mannen en van vrouwen die „de wolke der getuigen” om zich hebben zien liggen en met bewondering leerden staren op de geloofshelden van ouds. Op hen die bespotting en geesseling hebben beproefd, ook banden en gevangenis; die gesteenigd zijn; in stukken gezaagd; verzocht; door het zwaard gedood; die, verlaten en verdrukt, in schapen- en in geitenvellen hebben omgedoold; gedood hebben in woestijnen en op bergen en in spelonken en in de hollen der aarde; en die, met brandende liefde voor hun *aardsche* vaderland in het hart, toch volstandiglijk geweigerd hebben hun *beter* en hun *hooger* Vaderland te verloochenen (Hebr. XI : 36 v.v.). Een broederschap meest van eenvoudigen in den lande, maar die, in de glorie van hun landshistorie rijk, zichzelf verachtelijk zouden keuren, zoo ze ooit voor de stem, die uit het bloed der martelaren roept, het oor konden dichtstoppen; en die, het roepen beluisterd hebbende: „*Ik toch heb mijnen Koning gezalfd over Zion, den berg mijner heiligheid,*” er laf karakterbederf en eerlooze plichtsverzaking in zouden zien, zoo ze van het Koninkrijk, dat *niet* van deze Wereld is, niet ook voor Overheden en Machthebbers, desnoods met den inzet van hun goed en bloed, dorsten getuigen. Hén slaat dan het aardsche vaderland in den ban; en men doemt ze „staatsgevaarlijk”!

En tusschen deze beide even energieke groepen in, vleit zich dan op het elpenbeenen cergestoelte in het zachte kussen van satijn een derde gezelschap neder, wier slechtste type u een Gallio, wier beter beeld u een Gamaliël en wier fijnste karakter u een Erasmus toonen kan. Mannen die drijven naar de stroom drijft, maar in dien stroom nooit koers noch vaart wisten te nemen; die (hun wilskracht tot keuze, hun geestkracht tot kloeke daad onbekwaam) hun lieve leven lang tusschen de polen in slingeren, en, nooit verstaan hebbende wat heldenmoed, noch ooit gegist hebbend, wat hooger geestdrift betekent, de kustvaart in een visscherssloep o, zoo behagelijk vin-

den, maar nooit afsteken naar de diepte der zee. Half het aardsche en half het beter Vaderland! Altoos Middelmaat hun leus, en Geleidelijkheid hun *Shibboleth*. Helden op het asfalt-plaveisel, maar hoog op het wilde bergpad van duizeligheid ineenzinkend, zoo niet sidderend van angst.

En naar het bij dezen driesprong uiteengaat, deelen zich dan de *gedachten*, oefenen de *beginselen* hun scheidende werking, en wordt drieërlei *stroom* in het vaderlandsche leven steeds duidelijker merkbaar. En dan woelen en wringen, dan drijven en dringen die drie stroomingen tegen elkander in; en dan ziet en dan bruist, dan gist en dan kookt het; tot eindelijk ook in dezen strijd, naar goddelijk gehengen, *die* groep de buit en *die* groep de palm der eere wegdraagt, die in beginselvastheid onverwrikbaarst bleek en tot het brengen van de grootste offers wierd bekwaamd.

Maar inmiddels is het voor het Vaderland, is het voor den Burger een *harde* tijd. M. II.! Een tijd dat de demonen worden losgelaten, en de haat omfladdert, en de laster gif spuwt, en de poel van menschelijke hartstocht haar vuilste slib doet opborrelen. En ook even deswege een tijd dat zoo dubbele waakzaamheid en zoo verveelvoudigde genade noodig is, om door zoo zondige ruwheid van het slagveld niet in eigen aard te worden verwilderd. O, de Heilige Geest wordt in zulk een hardnekkige worsteling vaak zoo bitter en zoo smadelijk bedroefd!

En daarom. B. en Z., sta het, bij ons onvermijdelijk meëkampen in dien pijnlijken strijd, toch zeer diep ons in de ziele geprènt, dat, ja, hij die er toe aanporde de Verleider en Verklager is, maar dat Satan nooit derwijze overmocht zou hebben, zoo meê het Volk des Heeren, ook op onze erve, niet vervallen ware in breuke van trouw. Want, dit zeg ik u, de schuld ervan mag niet geworpen op de enkele personen, noch

van uw wijsgeeren, noch van uw staatslieden, noch van de leidslieden der publieke meening. Of wat zijn dezen allen saâm anders dan kinderen eens verdoolden geestes, die ter kwader ure macht ook over ons volk kreeg? En dát zulk een geest machtig bij ons kón worden, dit, M. H., lag niet aan boos opzet, en lag niet aan sluwe conspiratie, neen daarvan school de oorzaak *in ons én in hen*, omdat ons *beider* menschelijk hart zoo diep verdorven is. Of juist nog (want het mag niet op de lippen gesmoord) in óns *meer nog* dan in hen, omdat wij, die van dat betere Vaderland op, o, zoo hoogen toon gejubeld hadden, toch weer door de bekoring der *wereldgelijkvormigheid* verlokt zijn. Och! Toen het zout zelf zouteloos wierd, wie, wie weerde toen ook van ons vaderland het zoo heilloos bederf?

III.

M. H. ik kom tot het laatste stuk van mijn onderzoek.

Ons beter en ons aardsche Vaderland beide saâm een van God in hooger doel vereende gave; maar ook die beide door onze schuld uiteengerukt en in botsing met elkander gebracht, en daarmee voor uw Christelijke conscientie de hoogernstige vraag gerezen: *Wat regel bij dien strijd, naar luid het Woord onzes Gods, uw gedragslijn moet bepalen!*

En dan schift en scheid ik bij dat verschil aanstonds uit, wat onder Christenen, die niet geheel vervielen, nooit in verschil *kan* komen. Dit bedoel ik: Als het op het uiterste gaat, *moet* zonder zweem van aarzeling het *aardsche* vaderland verzaakt, om niet het *hemelsche* prijs te geven. Naar den absoluten regel, die voor het kind en *zijn* aardschen *Vader* gesteld wierd, moet, bij absolute keus, ook de regel voor den burger en *zijn* *Vaderland* afgemeten, en die regel is en blijft onherroepelijk: *Wie Vader of Moeder liefheeft boven mij, is mijns niet waardig.* Hetwelk overgezet zijnde voor elk Christenburger inhoudt: „Wie zijn Vaderland meer dan Christus liefheeft, is den Christus niet

waard". Daarover heeft onder Godvruchtigen dan ook nooit anders dan één samenstemmende opinie bestaan. Abraham, de Vader aller geloovigen trok op hooger roepstem Ur der Chaldeen uit, toen in Haran de dienst van het afgodisch Vaderland den dienst van God verzwelgen ging. En toen in later eeuw de tyrannie der Philipsen ook op ónze erve den dienst van God verbood, weken ook onze ballingen naar overzee, naar de Palts en naar Embden uit, om herberg voor Gods kinderen te zoeken. Onze Prins van Oranje had eens het woord op de lippen: „*Als het moet, steek dan de dijken door en scheep u in naar veiliger haven*". Toen in het eens zoo vrije Engeland de woeste staatszucht eener nieuwe Hierarchie haar kwaad ging brouwen, togen de Pelgrimvaders naar Amerika's nog vrije velden. En ge weet het immers, nog in onze eeuw heeft de schitterende *Exodus* van onze Transvaalsche broederen het getoond, wat geestkracht er juist in het Hollandsche bloed schuilt, om, moet het, zich een ander Vaderland te scheppen. — Of ook, belet men u zulk uitwijken, en wilde men, erger nog, u dwingen in uw Vaderland te blijven, opdat ge in uw Vaderland den dienst uws Gods zoudt verloochenen, dan roept reeds uit Antiochus Epiphanes dagen *de Moeder met haar zeven zonen* u toe, wat Christus straks u zoo snijpend vertolkte: „*Vreest dien die lichaam en ziel beide in de hel kan werpen, ja, ik zeg u, vreest dien!*" Waar dus zoo ooit weer de tegenstelling kwam te staan, ware de vaste regel onder Gods volk aanstonds gevonden: Dan vlucht wie vluchten kan ver over de grenzen, en wien de vlucht belet wordt, dien wenkt de eere van de Martelaarskroon.

Maar, zij het met diep gevoelden dank aan den God onzer Vadersen uitgesproken, voor zulk een kenze staan wij thans *niet*. Men laat óns, en reeds dit is een nooit genoeg te waardeeren schat, men laat ons de vrijheid van onzen persoon, van ons woord, van ons belijden. Tot rechtstreeksche vervolging kwam het nog niet. En zelfs als ge 1886 en 1834 vergelijkt, wat winste aan vrijheid wonnen we dan niet! Toen nog werden de ruiters met de opgeheven kling op de biddende menigte inge-

jaagd, en nu blijft, wie doleeren wilde in de volste lokalen ongemoeid. o, Broeders, er rijst zoo vaak een klachte uit het benepen gemoed op, maar laat ons ook de goede dingen onzes Gods niet vergeten. Onze vaderen leden zoo duizendvoudig meer dan wij!

En toch, op hoe vasten toon ik u ook voorga in erkenning van dien milden zegen, toch mag niet verbloemd, dat de keuze waarvoor milder bedeeeling ons plaatst, het gevaar van mis te tasten, eer verhoogt dan vermindert. Als men u de tromp van de karabijn op de borst richt en eischt: *Verloochen uw Heer!* dan vloeit ijlings de genade toe, en ge ontbloot de borst, en knielt, om met uw Christus in het hart te sterven. Dan ligt er in dat afgesnedene der zaak een prikkel; die prikkel spant uw geestkracht; en de lafheid vindt bij u geen plaats voor haar ontmannende inwerking. Maar als principiëel geheel dezelfde keus, edoch nu met fluweel omwoeld, van de vleiende lip, en met het openlaten van drie uitwegen voor één, tot u komt, o, dan dreigt het gevaar van ontrouw zooveel bedenkelijker. Want o, dan sluipt zoo licht de berekening in steê van het gebed naar de lippen, en wendt de blik zich achterwaarts naar *de uitwegen*, in plaats dat ge fier en kloek Satan in het aangezicht zoudt zien. Dan bedwelmt wierook u den heldenmoed; verflauwt aarzeling de drijfkracht uwer heiliger inspiratiën; en juist omdat het gif der verloochening u dan verzilverd werd aangeboden, glijdt het u in de ziel, eer ge voor uw misdrijf kondt terugschrikken. o, Gehoorzaam te zijn *in het kleine* is vaak zoo tienmaal moeilijker, dan om trouw voor God *in groote dingen* te staan!

Onze *Doopers* van ouds hebben dat gevoeld, onze *Moderaten* hebben er over gepeinsd, en onze *Calvinisten* hebben het gegrepen, en door elk dezer drie is dan ook naar *eigen* regel een *eigen* pad in deze wildernis gebaad.

De *Doopers* waren het eerst op het terrein aanwezig, en aanvankelijk koos schier al wat godsdienstig was in Holland en Zeeland, in Friesland en in Vlaanderen hun zij. Wat wilden

die Doopers dan, M. H.? o, Er was in hùn standpunt zoo machtig veel dat bekoort! „*In een hoekske met een boekske!*” was hun zoet mijmerende gedachte. In het aardsche vaderland wonen als er *niet* in wonende en alleen met het *hemelsche* vaderland bezig zijn. Geen bemoeiing met de Overheidstaak; politicophobie met al haar gevolgen; niet als soldaat in den krijgsdienst; geen eed voor den rechter zweren; door de „mijdinghe” het gezelschap der wereld ontgaan; stijf zelfs voor u zien; en sluiks u kleeden. En voorts u niet inlaten met studie, verre blijven van de wetenschap; weg met alle geleerde Hoogeschool! De Heere stond toch te komen, waartoe dan nog, met het *hemelsch* Vaderland als voor u, u om het *aardsche* bekreunt? En zoo begon het schoon, en dweepend offervardig, en geen schapen zijn ooit lijdelijker op den slachtbank gemoord, dan deze oudste onzer Wederdooperen. Maar, helaas, hun historie zelve is hun oordeel geworden. Hadden zij het bestaan nog eens, en nu op heel het Vaderland, het aangrijpend denkbeeld van de kloostercel toe te passen, de overspanning dier idé wist ook op hen zich te wreken, en toen de Naaktloopers Amsterdam beroerden en Jan van Leiden te Munster in wilden hartstocht uitbrak; heeft een ieder zich afgevraagd: zijn dat diezelfde menschen? en heeft heel Europa, heeft al de Christenheid gevoeld, dat dit pad der „mijdinghe” u niet bij het *hemelsche* vaderland, maar eer bij *helschen* gruwel deed uitkomen.

De schuld lag hierin, dat deze Doopers in het aardsche Vaderland geen gave Gods, maar eer een schepping van den Booze zagen. Vaderland *en* Wereld was ook hun eenzelvig. En toen ze hiermeê samenhangend, de Doop uit het Genadeverbond lichtten en dies den kinderdoop verwierpen, en den regel van Paulus versmaadden, dat *eerst het natuurlijke en daarna het geestelijke* is, sneden ze den band tusschen de *eerste* Schepping en de Herschepping, tusschen de *eerste* geboorte en de *tweede* geboorte, en daarmee tusschen het *aardsche* en het *hemelsche* Vaderland door. o, Ik weet wel, er schreit en schrijnt in het hart van Gods vromen een heimwee naar het

Vaderland daarboven. Och, wien zouden ze anders, wien beter minnen dan dien Eenige, in wien al de verlustiging hunner ziele is. Vreemdelingen zijn ze op aarde, en, als het wel met hen is, zijn Gods geboden hun als zangen in het land hunner vreemdelingschap. o, De echte pelgrims ze kennen maar één referein voor hun heiligste liederen, het: „Kom Heere Jezus, ja, kom haastelijk!” Maar toch Abraham streed met de wapenen voor Loth; Jozef heeft het land der Faraönen geregeerd; Mozes wierd ingeleid in al de wijsheid der Egypténaren; David en al de profeten hebben hun aardsche vaderland als met het bloed hunner ziele gemind. Of, om in dit ééne het alles saâm te vatten, de Doopersche is door Jezus zelf geoordeeld; want nooit heeft de Doopersche als Jezus, met een „*Jerusalem, o, Jerusalem!*” op de lippen om zijn vaderland geweend.

Maar wat dan, M. H? Zullen we dan, het glibberig pad der Doopers mijden, om den effen heirweg onzer *Moderaten* in te slaan. Voorzeker, ook in hun ideaal ligt iets dat aantrekt! Voor breuke schuw, van strijd afkeerig, roepen ze u uit de diepte der beginselen naar de oppervlakte van den waterspiegel terug. „Dáár ligt uw lieve vaderland; dáár leeft, tiert uw volk; zie, dáár vloeit de stroom van het nationale leven. Vaar in dien stroom meê af. Hij wil u dragen mét uw godsdienst, mét uw hope des beteren levens. De staat wil Christus kerke huwen, en schooner ruischte er nooit muziek uit mannenkelen, dan waar de eere voor den hoogen God zich in den lofzang voor het Vaderland verloor! Er volgt, o gewisselijk na het graf nog een hemel, en in dien hemel zal het nóg beter dan in ons heilig Vaderland zijn; maar . . . *in dien hemel zijn we nog niet*. Nu is nog dit goede aardsche land onze erve, en over dat land regeert een ons van God gegeven Koning; en in de breede bedding van dat Vaderland is ruimte voor de ontwikkeling van ál het menschelijke: van uw handel en uw zeevaart, van uw nijverheid en landbouw, maar ook van uw kunst en wetenschap; en even zoo ruimte voor uw godsdienstig en zedelijk

leven. Eilieve, waarom dan ook voor uw Religie niet in de *Volkskerk* berust, en niet het recht uws aardsehen Konings erkend, om ook die *Volkskerk* te regelen. Of regeert hij dan niet bij de gratie van God? — Het is wel zoo, niet alles is goud wat er blinkt. Er woelt in den stroom van het *Vaderlandsche* leven óók gemeenheid, óók leugen, óók booze dwaling en duivelsche zonde; maar is het hiermeê wel anders dan met uw lichaam? Ook daarin woelt soms gif en baccil, maar dan zendt God u een koorts en reikt God u artsenijen, en ge ziekte het uit, en, straks in voller kracht hersteld, voelt ge u nog sterker dan te voren. Vat het zoo dan ook met den strijd voor de Religie op. Volk en kerk *zijn* niet te scheiden. *Wat gist in het volk moet nagisten in het Kerkelijk leven*. Maar al schijnt hiermeê de waarheid te onder te gaan, leg af uw vreeze, toch zal in het eind de waarheid de leugen verwinnen, en zoo ge het ziekteproces maar geworden laat, rijst én uw Kerk én uw Religie én uw heilig beginsel straks te heerlijker uit dien strijd!

Zoo en niet anders, M. H., zongen de *Moderaten* aller eeuwen hun Sirenenzang, en of ge dien zang bij Erasmus of bij Oldenbarneveldt, bij Coornhert of bij de latere Toleranten, in de Santhorstsche Geloofsbelijdenis of in de jongste Synodale Encycliciek behuistert, het komt altoos op het ééne zelfde thema neder: Voor *dit* leven de Kerk van Christus *ondergeschikt* gemaakt aan de *Vaderlandsche* eenheid, en in die eenheid van den éénen *Vaderlandschen* stroom mét de *Volksschool* ook uw *Volkskerk* beide (want zulks *moet* in dit stelsel) onder de hoede van den Landvors, voortgestuwd. En zoo blijft ge dan een „*Christelijke*” natie en leert men uw volksjeugd op uw *Volksschool* naast maatschappelijke ook „*Christelijke*” deugden, en blijft ook in uw *Volkskerk* de Rabbi van Nazareth nog altoos, zelfs boven Buddha en Mohammed, geëerd! — Doch waartoe nog langer bij dit moderaat en irenisch gebeuzel van de Toleranten aller eeuwen u opgehouden? Slag op slag is elk uitgangspunt hier valsch gekozen en wordt heel deze verleidelijke voorstelling door de uitkomsten der historie gewraakt. Want

het is *niet* waar, dat de arts den *chirurg* kan ontberen, noch ook dat koorts en ziekte altoos tot herstel leidt. Het graf dat nimmer verzadigd wordt, weet u van droever dingen te verhalen, en die duizenden en nogmaals duizenden die een geknakt lichaam, in gebroken gezondheid, tot aan hun einde voortslepen, roepen om protest tegen een onvergeeflijke illusie, die al hun kruipend lijden bespot. Het is *niet* waar, dat hoe lang ge ook de waarheid met de leugen laat worstelen, Christus Kerk in het eind toch altoos triomfeert op aarde. Of zijn ze niet spoorloos te niet gegaan, die tienduizend Kerken, die schoon en heerlijk eens in Azië en op Afrika's Noorderkust onder de Athanasiussen en Augustinussen bloeiden? Heeft Rome het niet van de Hugenoten in Frankrijk, en erger nog, van de vrome belijders in Spanje en Italië gewonnen? Is in Vlaanderen en Henegouwen, waaruit eens onze Guido de Bray en onze Datheen en met hen onze beste martelaren kwamen, het Evangelie niet gesmoord? — En ook, het is *niet* waar, dat de Kerk van Christus naast kunst en nijverheid en wetenschap slechts een moment van gelijken aard en gelijken rechte in het ééne Vaderlandsche leven zou zijn. Want wie dat zegt, die haalt Christus uit de natuur in steê van uit den hemel; die overbrugt of dempt de diepe klove die de zonde door ons leven trok; die loochent het wonder; doet te niet de wedergeboorte; en put echt rationalistisch de Waarheid Gods niet uit de Schrift, maar, ook waar die Schrift nog schijnbaar geëerd blijft, uit de verdoolde Conscientie of uit de verduisterde Rede. En al wat men met een „*daar staat geschreven*” als van den Verzoeker, hiertegen inpleit van het zuurdeeg in de maten meels, of het onkruid op den akker, of de tweeërlei visch in het vischnet, tot wat wordt het anders dan tot *misbruik* van de Schrift gestempeld door dezen éénen uitroep des Heeren: „Ik ben *niet* gekomen om vrede op aarde te brengen, *maar het zwaard*” (Matt. 10: 34); of sterker nog: „Ik ben gekomen *om vuur op de aarde te werpen*, en wat wil ik indien het alreede *brandt!*” (Luk. 12: 49).

Onze *Calvinisten*, M. H., zijn dan ook door andere overleggingen geboeid, en, even beslist tegen de *Doopersche* „mydinghe” als tegen der *Moderaten* „vermenging” gekant, hebben ze van meet af bij de leuze gezworen, dat er voor *beide*, én voor het aardsche én voor het hooger Vaderland, een eigen wet en regel bestond, en dat deswege voor elk dier beide een eigen Konings-eere moest gelden. Hun stelsel was niet dat der *Oud*-testamentische, maar der *Nieuw*-Testamentische *Theocratie*, ofte Godsregeering. Aan den Heere HEERE kwam de hoogheid én over het aardsche én over het hemelsche Vaderland toe, en *ónder Hem* moest de heerschappij over zijn natiën op aarde uitgeoefend door Magistraten en Overheden, en evenzeer *onder Hem* de heerschappij over zijn verkregen volk op aarde en in den hemel door den Koning, dien Hij over Sion gezalfd had en had doen zitten aan de rechterhand zijner kracht. — Richtsnoer was en bleef dus, naar het schoon bedoelde van Art. 36 onzer Belijdenis, dat het aardsche Vaderland geroepen is om het hemelsche te dienen; het ideaal een volksstaat die er óm het Koninkrijk der hemelen is. En niet een *Volkskerk*, maar eer een *Kerkvolk* het vergeziet dat dweepend wenkte, en dies „*Kerk*, Oranje en Nederland,” ook voor Neêrlands Calvinisten het drievoudig, onverbreekbaar snoer. — Wel dus een *Theocratie*, (o, hoe konden ze dat eenig ware denkbeeld hebben prijsgegeven) maar merk het op, daarom nog volstrekt geen Theocratie als onder Israël; want voor Israël was ook de landswet en waren de wetten die het volksleven beheerschten, niet door hun *aardschen* Vorst, maar *uit den hemel* gegeven. In Israël bestond *geen* wetgevende macht. „*De Heere is onze Wetgever*,” beled het volk ook voor zijn nationaal bestaan. En dit nu wilden de Calvinisten voor hun aardsche Vaderland *niet*. Ze wisten daartoe te goed dat noch Genève, noch Frankrijk, noch Nederland met Gods oude Bondsvolk vereenzelvigd mag worden, en daarom erkenden ze wel ter dege de macht van de aardsche Overheid om ook *wetten* voor het volk te maken; en is in geen Calvinist ooit de onzinnige gedachte opgekomen, om de strafwet van Israël te proclameeren

voor onze eigen erve. Geen vonnis der steeniging is hier ooit voltrokken; nooit wees men vrijsteden aan; en de Bloedwreker zou nimmer geduld zijn. Aan een nabootsing van Israëls Theocratie staan ze dus in het minst niet schuldig M. H.; en evenmin aan een pogen tot oprichting van die andere Hiërarchische Theocratie, waarbij men de Overheid verlagen wil tot dienaresse van het Kerkelijk regiment, en haar, geblinddoekt en zonder eigen inzicht, laat optreden als uitvoerster van Kerkelijke bullen en decreten. — Daartoe hadden ze te open oog voor den *buiten*-kerkelijken oorsprong van de Overheidsmacht, en daarmee samenhangend voor heur zelfstandige roeping, heur eigen levenskring en regeertaak. Daarvoor hadden ze te hooge opvatting van de Kerke Christi, die zich noch in politiek kabaal, noch op heerschzuchtige paden verloop en mocht. En óók, daartoe beleden ze te helder en te vastberaden, dat de H. Geest niet enkel geestelijke genade aan de geroepen en uitdeelt, maar ook eigen talent, eigen bekwaamheid, en daarbij eigen licht, om Gods Woord te doorgronden, schenkt aan 's lands magistraat, 's lands wetgever en 's lands rechter. — Er was derhalve noch weifeling noch aarzeling in het standpunt dat ze kozen. Gode Almachtig en Hem alleen moest de glorie toekomen zoo van het *aardsche* Vaderland, als van *de Kerk*, die, als kolonie van het hemelsche Vaderland, nu nog op onze erve uitwoonde van haar Heere. Op *beider* terrein had God en niet de mensch te gebieden. Maar ook voor élk terrein gaf die Souvereine God eigen instellingen en personen, eigen krachten en talenten, eigen taak en roeping, beide met een eigen verantwoordelijkheid; en toch dit alles in zulk een verband gezet, dat zijn Kerk eerbaarheid en onderworpenheid in het aardsche vaderland zou aankweeken, en het aardsche vaderland, door vrij den loop des Evangelies te laten, het hemelsch Vaderland zou dienen.

Doch natuurlijk dit hooge ideaal liet *tweeërlei zeer onderscheiden mogelijkheid* toe. Liep én Overheid én Kerk in het voor beiden scherp afgebakend spoor, dat aan beide van Godswege was voorgeteekend, dan wierd er, uit zoo schoone harmonie, een zeldzaam schoon volksgeheel geboren, even als wie een van God doorademde ziel in een volmaakt gezond lichaam mag omdragen, schier te benijden is om zijn gelukstaat. En ja, soms, een enkel maal heeft het Gode beliefd zoo gewenschten stand der dingen, althans voor een wijle, aan een enkel volk te gunnen. Zoo heeft Engeland het onder Eduard VI, zoo Zweden het onder Gustaaf Wasa, de Palts het onder Frederik, meer dan één Staat in Amerika het onder de leiding der Pelgrimvaderen, zoo Genève onder Calvijn, en zoo ook ons Vaderland het een wijle onder de eerste Prinsen van Oranje gekend. Er was toen ook hier te lande volstrekt geen Volkskerk; een onheilige gedachte, waarvan onze vaders zouden gegruwd hebben; neen, maar er was een volk, dat zich met al zijn kracht en zijn talent, ja, tot met zijn edelst Nassausch bloed, aan de zake van Gods Kerke gaf, en de Theocratie, gelijk ze niet *als* in Israël, maar Israël het meest nabij komend, op aarde kan bloeien, is voor den duur van een kostelijke eeuw ook op Hollands erve gezien. — Edoch, en dit lag eveneens in het Calvinisme, zoo schoone stand kon door niet één volk van den Heere afgeëischt; waar het zoo gewierd was het verbeurde genade; en in het verleenen dier genade bleef de Koning ook der koningen vrij. Vandaar dat, zonder ooit dit boeiend, rijke ideaal prijs te geven, toch ook te rekenen viel met onvolkomener verhoudingen. Onder Gods gehengen kon het ook gebeuren, dat de Overheid haar spoor en richting *buiten* het Woord koos; dat niet geheel de natie, maar slechts een groep er in „de vergadering der geloovigen” uitmaakte; en dat hiermeê saamhangend, de vaderlandsche instellingen, en de in het vaderlandsche leven wortelende krachten van knust en wetenschap, zich eer *tegen* Gods Kerke stelden, dan dat ze haar eere hadden gediend. En zoo is het metterdaad door onze Calvinisten van ouds reeds ondervonden in Frankrijk en Italië,

onder de Guelfen in Beijeren; en onder de Habsburgen in Oostenrijk; in Polen en in Zevenbergen. — Gelijk de Heere vrijmachtig is, om zijn beste kinderen in krankheid des lichaams te laten omwandelen, en Hij dit ook doet; zelfs meer doet dan het tegendeel; zoo ook voegt het geen kind van God te morren tegen zijn Vrijmachtig Bestuur, als het Hem belieft, Christus zuivere Kerk te doen wonen en wandelen in een niet meer Christelijk of althans niet meer zuiver Christelijk Vaderland. En dan natuurlijk geldt een geheel andere regel, die, naar luid Gods Woord, zelfs onder Israël gold, en die onherroepelijk voor alle volk en alle eeuw in dit roepen van Jesaia vastligt: „*Bind de getuigenis toe en verzegel de wet onder mijne leerlingen*” (Jesaia 8:16). D. w. z. wanneer het volksgeheel als zoodanig niet langer orgaan van uw belijden en beleven kan zijn, schep dan voor uw Christelijk leven een eigen orgaan, of gelijk Groen van Prinsterer het zoo juist noemde, *een apart gecreëerd terrein*. Dit is de Wet die uit Noach's arke spreekt; dát Abrahams regel als hij in Kanaän geïsoleerd staat; dát Jacobs bede als hij bij Faraö om een eigen terrein in Gosen smeekt; dat het heilig isolement van Christus in Israël; van zijn apostolaat in de Apostolische Kerk; ja, tot op Constantijn van alle Kerken der Christenheid. Zoo begrepen het eens de Waldenzen. Zoo ried Calvijn het in Polen, in Boheme en in Zevenbergen aan. Zoo deden onze vaders het in Vlaanderen en in Holland met hun kruiskerken. Zoo hebben de Calvinisten het in Engeland verstaan. En zoo moet het ook voor ons thans gelden, als de ons van God gestelde Wet.

Immers over den feitelijken toestand waarin we ons bevinden, kan geen verschil van meening bestaan. Het is openbaar, dat onze Overheid in stad en land niet langer belijdenis doet van de Gereformeerde Religie, noch ook de Kerk van Christus langer *om Christus wil* cert. Het is openbaar, dat de belijdenis der gezuiverde Religie nog slechts bij *een deel* van ons volk met bewustzijn leeft; en immers *zonder* bewustzijn *is* er geen belijden. Het is openbaar, dat de velerlei vertakking van het Vaderlandsche leven, dat de groote strooming onzer maat-

schappij, dat de zuigende invloed der toongevende kringen, niet meer op den dienst van het hemelsche Vaderland uitloopt, noch ook op de eere Gods zich richt als op haar uiterste einde. En eveneens is het openbaar, dat de wetenschap en de kunst zich wel een eigen tempel gesticht hebben, maar dat het altaar voor den Schepper en Schenker van alle genie en alle vorschend vermogen, van alle talent en kunstgave in dien ontkerstenden tempel ontbreekt. *Secularisatie* is het stempel dat almeer op alle openlijk leven gedrukt wordt, en *Secularisatie*, van *saeculum* d. i. „eeuw” afgeleid, beteekent juist, dat men geheel de Vaderlandsche instelling aan den dienst „*der toekomende eeuw*” wil onttrekken om ze in „*deze tegenwoordige eeuw*” te doen opgaan. Ik beoordeel thans dien toestand niet, noch zet mij tot het opsporen, meê in eigen kring en eigen boezem, van haar diep zondige oorzaak; ik constateer dien toestand alleen, en dan spreek ik immers slechts uit wat een ieder als voor oogen ziet, t.w. dat hetgeen *geloof* heet, wat men *religie* wat men een *hemelsch* bedoelen noemt, thans niet meer als in ouder dagen de richting van het *publieke* Vaderlandsche leven bepaalt.

En hiermeê nu, M. II., was ook tot het volk des Heeren in deze landen weer de roeping gekomen, om evenals in de 16e eeuw, nogmaals reformatorisch, of gelijk ik het veel liever uitdruk, *profetisch* op te treden. „Een *profeet* is, naar 's Heeren eigen uitspraak, *niet aangenaam in zijn Vaderland*” (Luk. 4:24). Juist omdat hij weigert den huik naar den wind te hangen en met de wolven te huilen; en toch ook weigert zijn Vaderland er aan te geven; maar juist *niet* brandende liefde voor dat Vaderland *tegen* den vaderlandschen stroom oproeit. Het is *niet* voor den priester, maar juist voor *den profeet*, dat in een welbewust isolement de kracht schuilt, en het eigenaardige, het karakteristieke, het kenmerkende van elk profetisch optreden ligt juist daarin, dat ge een roepen hoort uitgaan voor het *hooger* vaderland, maar van een man, een school, een groep, die zich niet Doopersch

schuil houdt, maar met geestdrift werpt op het *nationale* leven, meêspreekt in het *volks*debat, in de raadzaalen *der vorsten* verschijnt, en zich hooren laat op de markt des *publieken* levens. Niet *buiten*, maar *in* den stroom van het nationale leven ziet ge zulk een *profetische* groep worstelen. Ze bidt, zulk een groep voor. ze lijdt óm haar vaderland smarte; ze zucht en weent om haar vaderlandsch Jerusalem; ze hoopt óp hoop tegen hope; een *Luctor et emergo* is haar levensleuze; en wetende dat ook haar volk en land zonder terugkeer tot 's Heeren Woord geen dageraad kan hebben, bestaat ze het, tegen wat voor oogen is in, toch een beter dageraad voor het lieve Vaderland te profeteeren, en roept ze, door dat vergezicht verrukt, Vorst en Volk weer naar de Wet en het Getuigenis.

En zoo zijn ook wij dan, M. H. niet op een *Doopersche* scheiding, maar op een *Calvinistisch*, een echt profetisch isolement bedacht geweest, in het minst niet om ons buiten het vaderlandsche leven te stellen, maar om juist door ons isolement het óns toebetrouwde pand voor dat Vaderland te redden. Zoo trekken in de ure des gevaars de mannen en de zonen voor lange dagen van hun huisgezin weg, niet om dat huisgezin er aan te geven, maar juist om óp of óver de grenzen voor huishaard en altaren hun leven op het spel te zetten. En zoo ook hebben wij ons, op Da Costa's profetische wekstem tegen den geest onzer eeuw gezet, en op Groen van Prinsterers roepen georganiseerd in eigen kader!

Vandaar het eerst Heldring's, straks van 't Lindenhout's en Pierson's optreden, om *het werk der barmhartigheid*, dat kwijnde, toen het teren moest op „algemeene menschenmin“, in *geïsoleerde* gestichten weer met de ontfermingen Christi te verwarmen. Vandaar op allerlei wijs een *kerkelijk* streven om door Ulrum's afzondering, door Kohlbrugges en Ledeboers isolement of gelijk nu door doleering de *saamvergadering der geloovigen* weer af te zonderen van wie nóch in den tak, nóch in den wortel iets anders dan *verwerpers* der Belijdenis zijn. Vandaar ons staatkundig optreden *als antirévolutionaire* partij, *parti du Dien vivant*, niet om Labadistisch, een oliedrop gelijk,

op de wateren te drijven, maar om tegen en met alle overige Staatspartijen naar zúlk een regeling van wet en recht te streven, die ieders vrijheid onverlet en toch aan het Woord van onzen God zijn vrijen loop mocht laten. Vandaar *onze Jongelingsverenigingen* om, toen gemeen verkeer in de maatschappij den geest onzer jongelingen ontkerstenen ging, op eigen terrein het sociale element in hen te voeden. Van daar *onze Christelijke pers*, om waar de principiëel valsehe begrippen, dag aan dag herhaald, druppel bij druppel den steen dreigden uit te hollen, door protest eerst, straks door eigen formulceering, ingang te schenken aan zuiverder gedachten. Vandaar *onze School met den Bijbel*, want ook ons Christenvolk mocht in de maatschappelijke ontwikkeling niet bij den landgenoot achterstaan en moest toch bij het Woord des levens gehouden. En vandaar dan ook ten laatste onze *Vrije Universiteit*, M. H., want ook uit onze Vaderlandsche wetenschap mocht de vreeze Gods, die het beginsel áller wijsheid is, niet wegsterven. — O, ware het ons alleen om hulpebieding aan onze Kerke te doen geweest, en hadden we *uitsluitend* op het hemelsche Vaderland gezien, een godgeleerde kweekschool zou volstaan hebben; en zeker, had onze hand niet verder kúnnen reiken, reeds dat ware iets, ware veel geweest. Maar God de Heere gaf ons hooger moed, en deed ons de pinnen onzer tente breeder uitzetten. Neen, we gaven de hope voor onze nationale leven, de hope op eene betere toekomst ook voor ons volk en vaderland nog niet op. Art 36 stond ons niet vruchteloos in onze heerlijke Confessie geschreven; eer staat het ons gegrift in het hart. En wetende dat ook de Wetenschap Godes en van zijn Christus is; wetende hoe ook ons volk en vaderland den dienst der hoogere Wetenschap niet derven kan; en niet minder wetende, wat schrikkelijke verwoesting meer dan iets een *ongeloovige* Wetenschap in het volksleven aanricht; hebben we ons in de hulpe onzes Gods opgemaakt en onderwonden, om mocht het zijn *een Christelijke ontwikkeling der Wetenschap* aan ons eigen kroost en aan onze landgenooten te hergeven.

Waren we als onze broeders in België, in Italië en Spanje

der verdwijning nabij geweest, zoo hooge moed zou ons in het hart niet zijn opgeklommen. Maar aan óns volk was een meerdere genade geschied. Wij hadden óns historisch verleden; wij hadden het verbond door Prins Willem van Oranje met den Potentaat der Potentaten gesloten; wij hadden nog de nawerking der Gereformeerde traditie in hooger en in lager kringen; ons was nog de gunst Gods in den *Reveil* van 30; in de kerkelijke heroiek van 34; in Kohlbrugge's en Ledeboers optreden; en wat niet minder zegt in de wederbaring ten leven van duizenden bij duizenden in steden en dorpen gebleven; en Hij die gezegd heeft: *Mijne is het goud en het zilver* (Haggai 2 : 9), schonk ons ook immers mildelijk wat male en buidel vullen kon. — En toen we nu, èn door die drijfkracht der Historie én door die gunste Gods in het jongstverleden, als voor onze oogen zagen, hoe onze rijkshoogescholen *den band met het hemelsche Vaderland schier geheel doorsneden*, toen hebben wij het van onzen God gevraagd: „Ontfermend God, God onzer vaders, doe ons niet naar onze schuld en naar wij het verdienen, maar hergeef aan ons volk, hergeef aan onze erve een School der Wetenschappen, die uit het *Hooger vaderland* haar bezieling kan indrinken, om met die hooger bezieling ook ons *aardsche vaderland* te benedijen.” De drie maten meels ook der wetenschap, neen, ze mochten niet *zonder zuurdeeg* blijven en daarom smeekten we om een Hoogere School, waarin ook voor het denken en voor het hooger bewustzijn der natie *die zuurdeeg* kon worden bewaard.

En nu we weten het wel, met lach en hoon heeft men ons om dit opzet begroet. Wat wilden die aemachtige Joden! En natuurlijk, M. H., wie niets ziet dan deze onze kleine stichting, en ons gering getal en onze onbeduidende kracht, moet zich wel een glimlach om de lippen voelen komen, als hij vraagt: Noemt gij dát een Universiteit? en dien ergert de onevenredigheid tusschen wat zoo hoog gemikt wierd en zoo laag kroop. Doch laat ze lachen; als na vijftig jaren wij er niet

meer zijn zullen en onze zonen tot onze erfenisse zullen zijn ingegaan, spreken we elkaar nader. Stevig hout groeit langzaam op, en niet de wilg of de vlierboom maar de eik en de ceder gebruikt eenwen.

En daarom niet onze aanvankelijke onbeduidendheid, noch ook de lach van den spotter, noch de phiool der bitterheid van den benijder zal ons gedijen en ons opbloeien tegenhouden. Neen, het eenige, waardoor onze School ten verderve *kon* gaan, zou zijn door onze zonden en door het derven van de gunste onzes Gods. Als we *Korbán* tegen het Vaderland gingen roepen en in geestelijke hoovaardij ons boven anderen gingen verheffen; als we ophielden de talenten en gaven te waardeeren, die het Gode belieft ook in ongeloofige personen aan ons Vaderland te schenken; zoo we verkoeien konden in onze liefde en vertragen in vrije offerwilligheid voor het Vaderland; zoo we in eigen kring op mannen van naam insteê van op den Eeuwige gingen zien; zoo het wierd in eenig hart: „Dit is het Babylon dat we gebouwd hebben!"; zoo, naar Gods rechtvaardig oordeel, Satan inbreuke deed, en de broeders verdeelde, en de een niet den ander maar zichzelven uitnemender ging achten; zoo geleerdheid den ootmoed, veelwetendheid den stillen geest voor God ging bannen; zoo het weer onder ons wierd een steunen op eigen kracht en een roemen in eigen werk; o, dan zou vreeze over onze ziele mogen sluipen, en mogelijk de ure nabij zijn, dat de Heere HEERE zijn adem van ons nam en alzo onze stichting ging sterven.

O, Mannen broeders, indien de Satan, die het al verstoren wil, wat Christus eere zoekt, alleen uit het hart van spotter of benijder ons belagen kon, ik zou geen benepenheid der ziele voor onze toekomst kennen, want de akker onzes volks is bereid en het zaad is in de opgeploegde voren gestrooid en de hemelen druipen van regen, en straks weer bestraalt ons de koesterende zon. Maar, helaas, dit is *niet* zoo. Satan heeft zijn hemelijke wegen, waardoor hij ons ook *van binnen aan kan vallen*. En dáár, dáár dreigt het doodelijk gevaar. Want geen onzer is rein, en het ongelooft, en het gif der valsche wetenschap, en

de doodelijke adem van de vijandschap die tegen God woelt, is ons gemeen met *al* onze landgenooten. We zijn in niets beter, en staan juist om de verleende genade bloot voor zoo schrikkelijke geestelijke zonde. Het oordeel is altijd van het Huis Gods uitgegaan, en onze God is een jaloersch God, die waar zijn Naam in de banier wierd geschreven, dubbel naijverig is op zijn eer.

En nu verwerpt Hij ons daarom niet; ook niet bijaldien er reeds een beginsel van dit kwaad mocht zijn. o, Integendeel, het wormpje Jacobs vindt bij den Ontfermer altoos volle vertroosting. De Fontein die in Israël tegen de zonde en ongerechtigheid is opgericht, vloeit ook voor ons. Mits op beding dat er dan ook *belijdenis* zij van overtreding; dat die zoen *gezocht* worde; en we voor onzen God verschijnen, niet met onze inbeeldingen, maar klein, en in onze beschaamdheid en in de verbrijzeling van ons hart.

En, God zij dank, daar is dan ook dusver behoefte aan gevoeld en daarom kwamen we nog nooit op onzen jaardag saâm, of eerst hebben we saâm de aanspraakplaats van Gods heiligheden gezocht.

Er was telkens voor zooveel te danken; er was na elken cursus zooveel te belijden; er was elk jaar zooveel te vragen en te begeeren van onzen God; te vragen voor ons aardse, te roepen om ons hemelsch Vaderland. En zoo stonden we dan jaar na jaar aan de riviere der wateren, en wierpen we ons neder om gezichten onzes Gods te zien.

Komt, Mannen broeders, laat dáárin dan ook nu ons samen-zijn eindigen.

o, Dat ons gebed en dank geschonken; dat de zielen onder ons biddende mochten gemaakt worden.

De Heere wil door ons aangeroepen zijn, en Hij alleen werkt het zelf, dat we Hem in waarheid mogen aanroepen.

Stelken we ons dan ook nu om onzen God te ontmoeten, en roepen we eerst saâm naar den Hooge door aan te heffen van Psalm 27 : 5.

